

Terorizam kroz prizmu sekvencijalnog modela devijantnosti

Čulinović, Uršula

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:309083>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Uršula Čulinović

**TERORIZAM KROZ PRIZMU
SEKVENCIJALNOG MODELA
DEVIJANTNOSTI**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

URŠULA ČULINOVIĆ

**TERORIZAM KROZ PRIZMU
SEKVENCIJALNOG MODELA
DEVIJANTNOSTI**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Erik Brezovec

Zagreb, 2023.

Sadržaj:

1. UVOD	5
2. DEFINICIJA TERORIZMA.....	7
3. LOGIKA TERORIZMA	11
4. TEORIJSKE PERSPEKTIVE SHMUELA N. EISENSTADTA.....	14
5. TEORIJSKE PERSPEKTIVE JEANA BAUDRILLARDA	16
6. PROCES UKLJUČIVANJA U TERORISTIČKE ORGANIZACIJE.....	17
7. TEORIJA SEKVENCIJALNOG MODELA DEVIJANTNOSTI.....	19
8. ZAKLJUČAK.....	22
9. LITERATURA.....	23

Sažetak

U ovom radu predstaviti će se temeljne koncepcije terorizma kroz prizmu sekvencijalnog modela devijantnosti, ali i kroz interakcionističke i fundamentalističke perspektive ovog fenomena. Terorizam je prvenstveno sociopolitički fenomen kojeg je potrebno promatrati sociološki jer se radi o analitičkom okviru koji se koristi za razumijevanje procesa radikalizacije i angažmana u terorističkim aktivnostima kroz društvene procese koji su odgovorni za nastanak i razvoj terorizma. Stoga će u ovom radu naglasak prvenstveno biti na socijalnim čimbenicima koji su uzrokovali pojavu i razvoj ovog fenomena. Prikazat će se i raznolikost perspektiva koje terorizam kao takav obuhvaća, kao i teorijske perspektive autora koji su se bavili konceptualizacijom terorizma i njegovih uzroka i posljedica. Glavni zaključci rada jesu objašnjenje terorizma kao interakcijskog elementa društva i shvaćanje devijantnosti u okviru terorizma kao proces u kojem su jednako bitni svi socijalni akteri: oni koji čine terorističke akte i oni koji ih kao takve označavaju.

Ključne riječi: terorizam, devijantnost, sekvencijalni model devijantnosti, interakcionizam, fundamentalizam

1. UVOD

Tema ovog rada jest objašnjenje terorizma kroz prizmu sekvencijalnog modela devijantnosti kojeg je u svom opsežnom radu u knjizi *Outsiders: Studies in the sociology of deviance* skovao poznati američki sociolog Howard S. Becker. Prije svega, važno je napomenuti kako se radi o mikrosociološkom modelu kojem je temeljni cilj proučavanje interakcijskog odnosa terorista i onih koji ih kao takve etiketiraju. Cilj je predstaviti relativizam terorizma koji uključuje suočavanje s različitim perspektivama, etičkim razmatranjima i kulturnim kontekstima proučavanja terorizma. U ovom će se radu također analizirati i objasniti sama definicija terorizma, kao i općenita logika terorizma kroz teorijske perspektive poznatih sociologa koji su se, između ostaloga također bavili upravo ovom tematikom, a to su Shmuel N. Eisenstadt i Jean Baudrillard. U teorijskom je okviru rada na prvom mjestu objašnjen sekvencijalni model devijantnosti jer se rad temelji na osnovnim principima tog modela čije je temeljno obilježje učenje devijantnog ponašanja kao takvog i njegova interakcijska odrednica, pa je za posebno i potpuno shvaćanje upravo ovog modela potrebno proučiti i sam proces uključivanja u terorističke organizacije. Taj proces ponajprije uključuje sociopolitička i sociopsihološka obilježja osnovnih pojmova terorizma poput terora, terorista i samog terorizma kao takvog. Rad se također dotiče i glavnih elemenata sociologije terorizma kojima se u knjizi *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma* bavi prof. dr. sc. Mirko Bilandžić. Temeljni cilj ovog rada jest kroz Beckerove teorijske perspektive sekvencijalnog modela devijantnosti razmotriti i proučiti na koji način se postaje teroristom i koje su to temeljne odrednice nastanka terorističkih organizacija u prošlosti, kao i danas. Cilj je mikrosociološkim modelom objasniti terorizam koji se najčešće gleda kao makro fenomen, a njegovi su suštinski temelji zapravo mikrosociološke prirode jer se prvenstveno odnose na interakcijski element društvenosti. Terorizam se prije svega smatra društvenim fenomenom jer svojim utjecajem i posljedicama utječe na mnoge sociopolitičke procese, a posebice je zanimljivo to što ne postoji jednoznačna definicija terorizma, već je mnogi autori sami usmjeruju i donose ovisno o pravcu kojeg njihov istraživački rad terorizma obuhvaća. Sam opseg i širina ovog društvenog fenomena omogućuje prodiranje u srž društvenosti koja unutar fenomena terorizma postaje izrazito devijantna te je upravo iz tog razloga prijeko potrebno proučiti i osloniti se na svaki mogući aspekt društvenosti koji je mogao rezultirati pojavom ovog, iznad svega opasnog i ugrožavajućeg fenomena.

Zaključno, terorizam ubrzano postaje globalnom prijetnjom ljudskoj sigurnosti, slobodama i kvaliteti života te ga je potrebno promatrati u teorijskom okviru njegova nastanka i korijena njegova razvitka, što je i temeljna koncepcija ovoga rada. Rad se dotiče same devijantnosti u okviru sociološkog interakcionizma kao fundamentalnog dijela mikrosociologije koja se temelji na tumačenju sociološkog realiteta, odnosno društvene zbilje iz sistemskog oblika kojeg u ovom slučaju predstavlja socijalni fenomen terorizma.

2. DEFINICIJA TERORIZMA

Prije iznošenja nekih od najviše prihvaćenih i opće poznatih definicija terorizma, važno je napomenuti kako ne postoji jednoznačno određena definicija terorizma jer je riječ o izuzetno kompleksnom i složenom društvenom fenomenu kojem se može pristupiti na mnoštvo različitih načina i kroz više perspektiva koje na terorizam gledaju slično, ali svakako ne isto. Terorizam, prema definiciji Hrvatske enciklopedije označava „*primjenu oružanog i drugog nasilja, najčešće protiv nedužnih osoba, radi ostvarenja političkog ili nekog drugog cilja. Obilježava ga sustavnost u uporabi nasilja (ili prijetnji nasiljem), pretežno politička motivacija (borba za društvene promjene, politički utjecaj ili vlast), promišljen izbor izravnih žrtava te onih neizravnih (širenjem straha), kršenje ljudskih prava i dr. Određuje se i kao oblik političkog nasilja, metoda vojno-političke borbe i dr.*“¹ Bilandžić u knjizi *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma* označava terorizam „*jednim od najopasnijih političkih, društvenih i sigurnosnih fenomena suvremenog doba*“ ističući kako efikasan odgovor protiv terorizma još uvijek nije pronađen. Terorizam ističe kao dominantno sociopolitički fenomen, te smatra kako je prije svega zadatak društvenih znanosti analizirati terorizam kako bi se identificirala najbolja solucija za eliminaciju istog.² Austin T. Turk tvrdi da je najznačajniji doprinos sociološke znanosti shvaćanje da je terorizam socijalni konstrukt i da je upravo zbog toga sociologija najprimjereniji okvir za razumijevanje terorizma.³ Weinberg i Davis tvrde da je terorizam politički motivirani kriminal s namjerom da modificira ponašanje ciljane publike. Slažu se da terorizam nije ideologija nego strategija kojom se mogu koristiti pojedinci, grupe ili države, a često se brka s gerilskim ratovanjem ili različitim tipovima državno iniciranog nasilja, npr. genocida. Upravo se ovdje savršeno može implicirati Beckerov sekvencijalni model devijantnosti prema kojem se devijantnost definira individualno i subjektivno, a terorizam u tom smislu postaje relativan pojam kojeg teoretičari definiraju na različite načine. Također, ono što je karakteristično za teroriste jest da oni izbjegavaju naoružane protivnike, već preferiraju nasilje protiv nenaoružanih civila ili objekata.⁴

¹ terorizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 9. 5. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60997>

² Bilandžić, M. (2010)., 13. str i 15. str

³ Turk, A. T. (2004). *Sociology of Terrorism*. Annual Review of Sociology, Annual Reviews

⁴ Šakić, N. (1997). Terorizam. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* 152. str

Iako postoje mnoge definicije terorizma kao takvog, neke od vodećih svjetskih organizacija i dalje se ne mogu usuglasiti što to terorizam zapravo predstavlja i koja je točna i precizna definicija terorizma i terorista kao takvih.

Konsenzus UN-a o jedinstvenoj globalnoj definiciji terorizma nije postignut, dok je Europska Unija terorističke akte definirala kao namjerne radnje koje mogu opasno oštetiti zemlju ili međunarodnu organizaciju koje su definirane kao protupravne radnje po zakonu određenih zemalja koje ih kao takve označavaju.⁵

Nacionalna strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma Republike Hrvatske koja je donesena 2015. godine terorizam određuje kao „jedno od najtežih kaznenih djela koje osmišljenom i namjernom uporabom nasilja i/ili prijetnjom nasiljem nastoji izazvati atmosferu straha, a radi ostvarivanja određenih političkih, vjerskih, ideoloških ili drugih ciljeva. Ujedno je terorizam potpuna negacija biti demokracije i priznatih civilizacijskih, vjerskih i kulturnih vrijednosti suvremenog svijeta, uključujući ljudska prava i temeljne slobode te nema i ne može imati nikakvo opravdanje, niti se može i smije vezati uz bilo koju nacionalnu, vjersku, rasnu, etničku ili neku drugu pripadnost“.⁶

Američki FBI kao jedna od najvećih svjetskih obavještajno – sigurnosnih službi i glavna federalna agencija za provođenje zakona definira terorizam kao „nezakonitu upotrebu sile ili nasilja nad osobama ili vlasništvom, kako bi se zastrašila ili na nešto prinudila vlast, civilno stanovništvo ili neki njihovi segmenti radi postizanja političkih ili socijalnih ciljeva“.⁷

Enciklopedija Britannica definira terorizam kao „sustavnu upotrebu nasilja s ciljem stvaranja klime straha kod šire populacije, a kako bi se ostvario određeni politički ili ideološki cilj.“⁸

Oxfordski priručnik o terorizmu, osim što omogućuje sustavno upoznavanje znanstvenika s najsuvremenijim pristupima, metodama i problemima u proučavanju ovog fenomena također nudi i kontekstualni okvir različitih shvaćanja terorizma naglašavajući kako je uobičajeno lingvističko značenje terorizma relativno jednostavno, a označava ekstremni strah koji može biti uzrokovan različitim akterima i situacijama u ljudskom životu. Ističu kako se odvajanje riječi od svijeta oko nje same pokazalo nesnosno teškim.

⁵ Turković, B. (2003): Terorizam, definicija, pojave i strategije kontrole 56. str

⁶ Nacionalna strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma Republike Hrvatske (NN 108/2015.)

⁷ Brčić, M. (2007.): *Terorizam i liberalno – demokratska država*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 2008., <https://hrcak.srce.hr/zbornik-ffst>

⁸ <https://www.britannica.com/dictionary/terrorism>

Djelomično je to zato što je kontekst jezika bitan: nekoga mogu terorizirati mnoge stvari, bilo da se radi o pauku, snu u krevetu, horor filmu, pljačkašu banke ili "Islamskoj državi".⁹ Iznimno je važna i deskriptivna korisnost pojma koja se upravo zbog širine i raznolikosti mogućih primjena tog pojma raspršuje.

Znanstveni pokušaji definiranja terorizma nastojali su izolirati niz identifikacijskih karakteristika, različito se usredotočujući na metode, ciljeve, učinke, žrtve, počinitelje, namjere, motiv, itd. Konsenzus unutar različitih epistemoloških zajednica znanstvenika, kreatora politike i država pokazao se izuzetno teškim, što je neke dovelo do defetizma, a druge da još više teže konceptualizaciji terorizma.¹⁰

Po svemu do sada navedenom, gotovo je nemoguće pronaći jedinstvenu definiciju terorizma i nju koristiti u svakom mogućem kontekstu jer je upravo kontekst onaj koji određuje samu definiciju. Međutim, zajedničko je gotovo svim definicijama da je u osnovi terorizma primjena terora odnosno nasilja kao sredstva za ostvarenje političkih ciljeva. Nema terorizma bez terora, no svaki teror, svako nasilje, ne označava i terorizam.¹¹ Stoga bi se moglo reći da zapravo postoji onoliko definicija terorizma koliko i autora koji se bave ovim fenomenom. Iako naizgled slično, različito shvaćanje terorizma omogućilo je i široku i sveobuhvatnu analizu ovog fenomena u različitim sferama ljudskog života. U različitim literaturama različiti su i pristupi ka interpretaciji terorizma kao takvog, stoga je ključno prilikom proučavanja ovog fenomena uzeti u obzir njegovu kompleksnost i sveobuhvatnost.

Često citirani klišej *'onaj tko je nekome terorist, nekome je borac za slobodu'* najbolje oslikava različite stavove koje stvaraju problem pri definiranju ovog koncepta.¹² Becker se dotiče upravo ovog koncepta prilikom sociološkog izučavanja devijantnosti definirajući devijantnu osobu ovisno o okolini koja ju tako definira ili ne definira. Bit je u tome da društvene grupe stvaraju devijantnost stvaranjem pravila kojima neko ponašanje etiketiraju kao takvo. U tom smislu, definiranje terorizma subjektivne je prirode, a način na koji se postaje teroristom ovisan je o socijalnoj okolini koja ju različito percipira.

⁹ Chenoweth i dr. (2019). The Oxford Handbook of Terrorism 34. str

¹⁰ Chenoweth i dr. 2019. The Oxford Handbook of Terrorism 34. str

¹¹ Bilandžić, M. (2010)., Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma

¹² Miočević, M. (2020).: SIGURNOST, TERORISTIČKE UGROZE I NAMJERA PUTOVANJA TURISTA; Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 18, br. 1.

Društvo kojeg smo i sami dio izrazito je heterogena skupina ljudi i izvor je ekstremno različitih stavova, mišljenja i ideologija. Takvo društvo sklono je prije svega sukobima te ga se upravo zbog toga određuje kao konfliktnim i incidentnim. Upravo su ovo temeljne odrednice nastanka i razvitka ovog fenomena jer je društvo kao takvo savršena podloga nastanku različitih oblika sukoba, sve do onih ekstremnih kojeg predstavlja terorizam kao takav.

Kao središnji nacionalni, međunarodni i globalni ugrožavajući fenomen današnjice, terorizam bitno ugrožava sigurnost shvaćenu kao strukturni element opstanka i djelovanja pojedinca, društva, države i međunarodnog poretka, ali i kao jednu od osnovnih životnih funkcija i temeljnih socijalnih potreba.¹³

U tom smislu, sljedeće je bitno odrediti i definirati samu logiku terorizma kroz same terorističke akte i alate, ali i kroz teorijske perspektive nekih od poznatih sociologa koji su se u svojim radovima bavili koncepcijama poput fundamentalizma Shmuela N. Eisenstadta i istraživanja unutarnjih problema “duha terorizma“ Jeana Baudrillarda.

¹³ Bilandžić, M. (2010)., Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma

3. LOGIKA TERORIZMA

Terorizam kao fenomen postoji od davnina, dok je koncept terorizma novijeg datuma. Terorizam postoji gotovo od kada postoji čovječanstvo. Već od početaka ljudskog djelovanja i organiziranja postojali su određeni modaliteti uporabe nasilja i terora radi ostvarenja političkih ciljeva.¹⁴ Terorizam dakle nije produkt nekog novijeg vremena niti je nastao iz svojevrsnog hira modernog i post modernog vremena, već svoje korijene seže duboko, pa čak i od pojave prvih organiziranih ljudskih zajednica. Dvostoljetno postojanje terorizma očiti je dokaz da je riječ o postojanom i kontinuiranom fenomenu, vrlo otpornom na možebitno iskorjenjivanje.¹⁵ Sama logika terorizma razvijala se simultano s ljudskom vrstom, pa se na taj način i mijenjala kroz vrijeme. Prvotno, važno je napomenuti kako je sama bit terorizma, koja ga razlikuje od ostalih fenomena povezanih s nasiljem, politika. Terorizam se generira iz političkog područja i ima političke ciljeve.¹⁶ Stoga se može zaključiti kako nasilni ekstremizam, poput terorizma i terorističkih akata ima izrazito sociopolitička i sociopsihološka obilježja. Logika takvog fenomena usko je vezana uz društvenost i sociopolitičku situaciju u kojoj se određeno društvo nalazi. Stoga je važno proučiti samu socijalnu patologiju iz koje ovo suvremeno zlo, kako ga mnogi autori nazivaju proizlazi. Postojanje sukoba i različitosti u društvu mogu poslužiti kao dobar uvod u razmatranje obilježja terorizma. Ti sukobi i različitosti posebice dolaze do izražaja kada je u pitanju politička moć za koju su se kroz povijest mnogi svjetski čelnici borili. Osnovni je cilj terorističkih organizacija posredstvom terorizma postići političke promjene. Postizanje političkih promjena zapravo znači formiranje drugačijeg političkog pokreta, koji bi trebao omogućiti oživotvorenje ljudskih, građanskih i političkih prava terorista i onih u čije ime djeluju.¹⁷ Međutim, problem se događa u samom provođenju i realizaciji tog pokreta koji uključuje uporabu različitih oblika nasilja kojim teroristi ugrožavaju ta ista prava i slobode drugih.

Teror označava strah i prijetnju, a sama uloga terorista u njihovim terorističkim pohodima jest uporabom sile i nasilja stvoriti ozračje opće nesigurnosti koje pogoduje nekoj političkoj skupini ili državnoj vlasti u postizanju njezinih ciljeva.¹⁸

¹⁴ Bilandžić 2010., *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma*

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ teror. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 9. 5. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60996>

Nacionalna, kao i individualna sigurnost predstavljaju jedno od temeljnih faktora ljudskog života. Ovaj faktor visoko kotira na gotovo svim ljestvicama ljudskih životnih potreba i kroz povijest se pokazao iznimno značajnim u samom funkcioniranju kako države, tako i pojedinca. Stoga se može zaključiti kako ugroza nacionalne ili individualne sigurnosti u velikoj mjeri može utjecati na socijalnu dinamiku određenog društva. Kada sigurnost nije zadovoljena, društvo je ranjivo. Nedostaje prije svega socijalne kohezije i integracije jer društvo postaje rizično. Ulrich Beck u knjizi: *Svjetsko rizično društvo: U potrazi za izgubljenom sigurnošću* u kojoj proučava u kolikoj je mjeri rizik promijenio suvremeni svijet ističe kako se terorističke aktivnosti moraju shvatiti kao *intencionalne* katastrofe. Točnije rečeno, one slijede princip intencionalnog aktiviranja neintencionalnih sporednih efekata. Stoga princip namjernog korištenja manifestne ranjivosti modernog građanskog društva zamjenjuje princip slučajnosti i nesreće. Pojam nesreće, koji se bazira na proračunu vjerojatnosti slučajeva nastanka štete, nije više primjenjiv. Teroristi moraju samo ciljano napadati tzv. preostali rizik i građansku svijest o iznimno kompleksnom i u sebi međuovisnom svijetu. Teroristi vrlo dobro razumiju značenje građanske nesigurnosti, opasnosti i ranjivosti po kolektivnu svijest i njihov simbolički utjecaj na društvo.¹⁹ Upravo na ovaj način, teroristi iskorištavaju takvu situaciju u društvu na sebi najbolji mogući način, ugrožavajući to društvo uporabom različitih oblika nasilja kako bi postigli svoje ciljeve koji su najčešće vezani uz politiku. Postići socijalnu ranjivost jest krajnji cilj terorista i njihovih organizacija jer si time stvaraju pogodno ozračje za provođenje vlastitih ideologija i istjerivanja vlastite pravde, naravno uz uporabu nasilja. Također, za provođenje uspješnih terorističkih akata unutar terorističkih organizacija potrebna je prije svega odanost i požrtvornost svih članova tih organizacija. Terorističke organizacije zahtijevaju totalnu posvećenost svojih članova organizaciji, reguliraju međusobne odnose, traže koheziju kroz međuovisnost i međusobno povjerenje i, nadalje, uvjeravaju svoje članove (indoktrinacija) u potpuno prihvaćanje ciljeva i načina djelovanja terorističke organizacije.

S porastom radikalizacije grupni identitet nadilazi pojedinačni, teroristi individualni identitet podređuju kolektivnom, individualno prosuđivanje i ponašanje je pod utjecajem organizacije.²⁰ Ova činjenica ponovno direktno upućuje na iznimnu značajnost i doprinos socijalnog utjecaja kojeg je jednostavno nemoguće zanemariti proučavajući i analizirajući ovaj fenomen.

¹⁹ Beck, U. (2011)., *Svjetsko rizično društvo: U potrazi za izgubljenom sigurnošću* 101. str

²⁰ Bilandžić, M. (2010)., *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma*

Socijalne norme koje postavljaju čelnici terorističkih organizacija služe im kako bi vršili normativni socijalni utjecaj nad drugim članovima organizacije. Također, čelnici koriste jedan od tri glavna tipa moći, a to je kondigna moć kojom ne dozvoljavaju napuštanje organizacije i za takvo ponašanje sankcije su stroge i brutalne, najčešće sa smrtnim ishodom.²¹ Pojam *kondigan* ima prizvuk kažnjavanja. Kondignom moći postiže se podčinjavanje ili poslušnost tako što se pojedincu ili skupini nameće alternativa za ono što oni stvarno žele. Riječ je o alternativni “koja je dovoljno neugodna ili bolna da se oni odreknu onog što su željeli“.²² To bi u suštini značilo da pripadnici gotovo da nemaju izbora nego ostati članovi određene terorističke organizacije jer im je dani izbor zapravo biranje između dva zla. Korištenjem ovakvih i sličnih alata u međusobnim odnosima terorista u terorističkim organizacijama pospješuje se i sama logika terorizma. Ovakvi alati joj omogućuju skladno i uspješno funkcioniranje unutar samih akata koje teroristi provode.

Dakle, moglo bi se reći kako je socijalni aspekt najvažniji aspekt ovog fenomena bez kojeg bi njegovo postojanje bilo gotovo nemoguće. U svakom od navedenih obilježja terorizma i terorističkih organizacija prisutan je neki od elemenata društvenosti. Socijalna kohezija, integracija, društvena nestabilnost uzrokovana određenom rizičnom situacijom, normativni socijalni utjecaj samo su neki od pojmova vezanih uz terorizam koji pobliže označavaju i određuju funkcioniranje i samu logiku terorizma.

²¹ Bilandžić, M. (2010)., *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma* 88. str

²² Galbraith, J. K. (1987)., *Anatomija moći* 10. str

4. TEORIJSKE PERSPEKTIVE SHMUELA N. EISENSTADTA

S obzirom da se radi o izrazito socijalnom karakteru terorizma, mnogi sociolozi proučavali su ovaj fenomen, a među njima i Shmuel N. Eisenstadt koji u djelu: *Fundamentalizam, sektaštvo i revolucija* nudi komparativnu analizu fundamentalističkih pokreta u kulturnom, ali i političkom kontekstu. U sam centar proučavanja i analitičkog izučavanja stavlja značenje globalnog uspona fundamentalizma kao vrlo snažnog odgovora na napetosti u modernosti. Također proučava i dinamiku civilizacije koja je dovela do društvenih stanja i situacija koje u današnjem modernom svijetu poznajemo. Fundamentalizam, posebice vjerski izuzetno je značajan teorijski pogled kada je u pitanju proučavanje nastanka i razvitka terorizma kao suvremenog fenomena. Priroda fundamentalističkih ideologija i pokreta postala je središnjom temom društvenih rasprava nakon pojačanog djelovanja terorističkih grupa širom svijeta. Krajnji vjerski ekstremizam postao je najopasnijim terorističkim konceptom suvremenog društva. Fundamentalističko poimanje i tumačenje vjerskog učenja doveli su do mnogobrojnih terorističkih akata koji su prvenstveno sociopolitičkog karaktera. Suvremeni fundamentalizam prvenstveno egzistira kao ideologija s izrazitim političkim tendencijama jer ne želi utjecati na tvorce javnih politika, već ih želi tvoriti. Zatim, iako je to u samoj kontradikciji s pojmom fundamentalizma, suvremeni fundamentalizam je moderna ideologija. Pojam modernosti je ključan za poimanje suvremenog fundamentalizma. Prvenstveno zato što preuzima moderne metode oružane borbe (terorizam), služi se modernim tehnologijama (masovni mediji), preuzima moderne političke institucije (situacija u Iran u nakon revolucije 1979. godine), ali i mjerila modernog društva (odnos prema ženama).²³ Shmuel N. Eisenstadt suvremeni fundamentalizam definira kao modernu jakobinsku protumodernu utopiju i heterodoksiju.²⁴ Takvo shvaćanje fundamentalizma podrazumijevalo bi moderniji pristup revolucionarnom teroru koji se u društvu vrši gotovo svakodnevno, a glavi alat u tom pristupu je politika. W. Laquer tvrdi kako "terorizam jest metoda koju je moguće povezati s bilo kojom ideologijom (pa tako i fundamentalizmom), jer je sam terorizam vrijednosna neutralan i time svestrano upotrebljiv kao metoda političke borbe".²⁵

²³ Zorko, M. (2007).: Suvremeni fundamentalizam, Međunarodne studije, god. 7, br. 1, str. 72-94

²⁴ Eisenstadt, S. N. (2004).: Fundamentalizam sektaštvo i revolucija, Politička kultura, Zagreb

²⁵ Tomaševski, K. (1983).: Izazov terorizma, Mladost, Beograd, str. 30.

Prema Eisenstadtu, fundamentalistički su pokreti prvenstveno politički, a ne vjerski intelektualni pokreti stoga ih se u tom kontekstu također gleda kao svojevrсни naučeni akt. Taj akt prelazi u ekstremistički oblik koji se naziva terorizmom i upravo na taj način terorizam postaje koncept utemeljen na fundamentalističkim korijenima.

5. TEORIJSKE PERSPEKTIVE JEANA BAUDRILLARDA

Jean Baudrillard autor je knjige: *Duh terorizma* u kojoj nudi jasnu analizu terorističkog događaja koji je promijenio suvremeni svijet i otvorio je vrata prividnog rata protiv terorizma koji traje i dan danas. Radi se o događaju koji je obilježio sam početak 21. stoljeća i koji je tada ostavio dugotrajne i razarajuće posljedice na socijalno političku situaciju čitavog svijeta. Teroristički napadi 11. rujna 2001. godine postavili su mnogima nove dimenzije promišljanja terorizma u smislu shvaćanja koliko ugrožavajući terorizam zapravo može biti. Nakon ovih događaja, terorizmu se pridaje važnost u svjetskim razmjerima, a Baudrillard za takvu pojavu rabi pojam *mondijalizacija*. Posljedice ovih nemilosrdnih događaja uključuju gotovo sve sfere društvenog života, od ekonomskih, socijalnih, kulturnih pa sve do onih koje se tiču samog smisla i osjećaja sigurnosti u čitavoj društvenoj zajednici. Sam naziv knjige implicira ideju koja označava stalnu prisutnost *terorističkog duha* kojeg su svjesni apsolutno svi članovi društva. Kolektivno smo uključeni u borbu protiv terorizma i posljedica koje ostavlja na društvo u cjelini. Jedna od glavnih razlika terorizma prije i poslije 11. rujna jest njegova međunarodnost, iskazana mogućnost da teroristi napadnu bilo kada i bilo gdje, odnosno prelijevanje terorističkih čini van granica matične države ili područja terorističke organizacije. Baudrillard je u svom djelu ponajviše usmjeren na istraživanje tzv. unutarnjih problema “duha terorizma“ poput analize ljudske reakcije na same teroriste što uključuje ljudsku tendenciju diskreditiranja terorista. Oспорavajući moć i utjecaj koji teroristi ostavljaju na čitavu socijalnu situaciju, ljudi ne obraćaju dovoljno pažnje na same terorističke akte koji se ne odnose direktno na njih. U tom smislu, terorizam se ne shvaća globalnim problemom koji direktno ili indirektno utječe na čitavu socijalnu situaciju, već ga se smatra problemom isključivo nekih država. Upravo na ovaj način socijalni sustav postaje izuzetno krhkim. Socijalna kohezija ovdje nestaje i sustav doseže tzv. “kritičnu masu“ što ga čini preosjetljivim na bilo kakvu vanjsku agresiju. Baudrillardova teza jest da je sustav počinio samoubojstvo.: “Sam je stvorio objektivne uvjete te brutalne odmazde. Kupeći umjesto Drugoga sve karte, on ga prisiljava da promijeni pravila igre.”²⁶ U međuvremenu, terorizam je kao nevidljivi neprijatelj napredovao na novu razinu koristeći kombinaciju inicijative, obrazovanja, revne vjerske indoktrinacije i okretanja oružja protivničkog sustava protiv samih sebe.

²⁶ Baudrillard, J. (2003)., *Duh terorizma*, Meandar, Zagreb

6. PROCES UKLJUČIVANJA U TERORISTIČKE ORGANIZACIJE

Polazeći od mikrosociološkog pristupa fenomenu terorizma, važno je objasniti individualni proces uključivanja pojedinca u terorističke organizacije. Na taj način mogu se razumjeti socijalni utjecaji koji djeluju na pojedinca. Također, ovakav pristup omogućuje razumijevanje socijalne dinamike na individualnoj razini kroz interakcije i društvene procese koji doprinose angažmanu u terorističkim aktivnostima. Prema Olssonu (1990.), ulazak u terorističku organizaciju naziva se i “model osobnog puta“ (*The Personal Pathway Model*). Taj model uključuje nekoliko faza: rana socijalizacija, razvoj negativnog identiteta nakon pretrpljenih trauma, iskustvena konverzija uvjetovana eskalacijom nasilja i ukupnih sociopolitičkih događanja s izraženim terorizmom te u posljednjoj fazi priključenje terorističkoj organizaciji. Stern (2006.) i Hamad (2007.) ističu da se nakon ulaska u terorističku organizaciju prema pojedincima vrši pritisak prema punoj pripadnosti i postizanju konsenzusa u pogledu ciljeva organizacije. Unutar organizacije, dotada društveno i politički bitno alijeniranim i isključenim, pojedincima se razvija osjećaj pripadnosti, osjećaj samopoštovanja i sustav uvjerenja kako bi teroristički čin smatrali moralno prihvatljivim (dehumanizacija žrtava) u odnosu na ciljeve (socijalni i politički učinci terora) terorističke organizacije koji su vrhovni. Teroristima organizacija guši sposobnost poistovjećivanja sa žrtvom i, dodjeljujući im nova imena, nastoji izbrisati prijašnji identitet.²⁷ Dakle, u samom procesu priključivanja u terorističke organizacije mogu se uočiti elementi koji ukazuju na neku vrstu ispiranja mozgova. To bi značilo stvaranje osoba koje nemaju vlastito mišljenje i stav, već prihvaćaju i ponavljaju tuđe. Upravo je ovo savršen termin koji objašnjava ovaj “model osobnog puta“ priključivanja pojedinaca terorističkim organizacijama. Također, ovdje je uočljiva i iznimna manipulativna moć kojom čelnici takvih organizacija vrše indoktrinaciju nad svojim potencijalnim članovima. Prvotni cilj im je stvoriti određenu iskrivljenu svijest i ideologiju koju oni sami smatraju pravom i potrebnom, a zatim tu ideologiju širiti uporabom nasilja u njihovim terorističkim pohodima i pozivanjem ljudi da im se pridruže.

²⁷ Bilandžić, M. (2010.), *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma* 88.

Nadalje, kondicioniranje članstva terorističke organizacije, njegovo discipliniranje, reguliranje njegova ponašanja uz svladavanje opće i specijalizirane izobrazbe ujedno znači jačanje unutarnje snage terorističkih organizacija. John Kenneth Galbraith to naziva bimodalnom simetričnošću što znači da organizacija može postići vanjske ciljeve samo ako je prethodno postigla podčinjavanje unutar same sebe.²⁸

Potrebno je dakle, stvoriti što veću socijalnu koheziju i osjećaj pripadnosti unutar članova organizacije kako bi njihova svijest bila u što većoj mjeri podložna utjecaju čelnika tih organizacija koji onda mogu bez ometanja vršiti svoju misiju uz potpuno povjerenje koje su dali svojim članovima.

Samo pristupanje pojedinaca terorističkim organizacijama otvara nadasve zanimljivo sociopsihologijsko pitanje, a to je: Koji su to uvjeti potrebni za ulazak u neku terorističku organizaciju? Odgovor na ovakvo pitanje svakako ne može i ne smije biti jednoznačan jer je u pitanju mnoštvo faktora koji mogu utjecati na pojedinačevu odluku o pristupanju terorističkoj organizaciji. Međutim, prema Olssonu i "modelu osobnog puta" postoje tri temeljna uvjeta a to su: motivacija, prilika da se postane terorist i prihvatljivost tj. volja terorističke organizacije koja je ekskluzivna grupa da nekoga primi.

Prema Bilandžiću (2010.), ponašanje svih terorista je slično jer je riječ o otuđenim pojedincima koji žele pripadati te im je teroristička organizacija svojevrsna nova obitelj i socijalna ćelija u kojoj obitavaju i na koju su naviknuti. Ono što im je također karakteristično jest da teroristi kada u potpunosti postanu članovi određene terorističke organizacije najčešće svjesno i ponosno ukazuju na svoje postojanje te preuzimanjem odgovornosti za izvršenje terorističkog čina oni iskazuju svoje namjere i ciljeve vrlo transparentno.

Zaključno, proces uključivanja u terorističke organizacije u velikoj je mjeri ovisan o društvenom utjecaju i situaciji koja na mnoge sociopsihološke načine utječe na pojedinca. Kao temeljnu karakteristiku pojedinaca koji postaju teroristi ističe se socijalna isključenost koja rezultira nestabilnošću pojedinca koji je u tom trenutku savršena meta čelnicima terorističkih organizacija koji vrebaju ne bi li iskoristili takve pojedince i socijalnu situaciju u kojoj se ti pojedinci nalaze. S tim u vezi, može se reći kako se teroristom ne rađa, već se teroristom postaje kroz sve prethodno navedene vrlo negativne i destruktivne socijalne procese.

²⁸ Bilandžić, M. (2010.), *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma* 89.

7. TEORIJA SEKVENCIJALNOG MODELA DEVIJANTNOSTI

Howard S. Becker u djelu: *Outsiders: Studies in the sociology of deviance* proučava devijantnost primarno kao interakcijski element društva, a ne kao (dis)funkcionalni. U tom smislu, sekvencijalni model devijantnosti sugerira da pojedinci koji postanu teroristi često počinju s osjećajem pritužbe ili ranjivosti. To može biti zbog političkih, društvenih, ekonomskih ili ideoloških čimbenika. Oni sebe ili svoju zajednicu mogu doživljavati kao žrtve nepravde ili diskriminacije. Izloženost terorista radikalnim ideologijama, često putem osobnih veza, internetskih platformi ili ekstremističke propagande daje im okvir koji opravdava nasilje kao sredstvo za postizanje njihovih ciljeva i rješavanje njihovih pritužbi. Sekvencijalni model prepoznaje da pojedinci trebaju proći kroz svojevršno kognitivno otvaranje, gdje se njihova uvjerenja i svjetonazor značajno mijenjaju kako bi prihvatili i opravdali nasilje. To može uključivati dehumanizaciju neprijatelja, prihvaćanje ekstremističkih narativa i usvajanje crno-bijelog svjetonazora u kojem su terorističke metode uspostave vlasti i moći prema njima potpuno legitimne. Devijantnost u okviru simboličkog interakcionizma kao temeljnog mikrosociološkog pristupa ponajprije se usredotočuje na interakciju između devijantne osobe i onih koji ju tako definiraju. U tom smislu, devijantne osobe više nisu isključivo pasivni reaktori na sile koje su uglavnom izvan njihova nadzora, već aktivni sudionici socijalne situacije kojom na mnogobrojne načine vješto upravljaju. Tako je dakle devijantnost čitav proces u kojem je ključan čimbenik upravo ta interakcija jer društvene grupe zapravo stvaraju devijantnost formiranjem pravila kojima etiketiraju neko ponašanje kao takvo. Teorija sekvencijalnog modela devijantnosti nalaže da je devijantna osoba postala takvom primarno zbog društvene interakcije jer je moguće da osoba na neki način uči devijantno ponašanje kroz socijalne procese, primjerice socijalizaciju (posebice sekundarnu). Dakle, sam pristup sekvencijalnog modela devijantnosti polazi od toga da se devijantnost uči kroz različite socijalne procese i društvenu interakciju pojedinca. Terorizam, kao jedan od oblika devijantnog ponašanja također je proizašao iz psihosocijalne društvene, ali i pojedinačne stvarnosti te se može proučavati kao fenomen koji svoje duboke korijene seže u mnogim drugim društvenim fenomenima koje su čovjeku kao takvom bliski. Kao što je prethodno spomenuto, teroristički akti najčešće su političke ili vjerske prirode i upravo u toj činjenici kriju se temelji proučavanja samih terorista koji se odluče na takav način života i istjerivanja neke vlastite, ideološke pravde.

Njihovi motivi socijalne su prirode i uzroci njihovih ekstremističkih ponašanja rezultati su socijalnih interakcija, a ne psiholoških deformacija. U tom smislu, važno je odgovoriti na pitanje: Kada zapravo terorizam postaje devijantan u okvirima društva?

Terorizam postaje devijantan unutar društva kada krši široko prihvaćene norme, zakone i etičke standarde. Ono što većina smatra društveno neprihvatljivim ponašanjem i djelovanjem upravo je temelj definiranja terorizma kao devijantnog obrasca ophođenja. Upravo je ovo ključna teza definiranja terorizma i njegovog socijalnog utjecaja prema Beckeru i njegovu pristupu devijantnosti u simboličkom interakcionizmu.

U početnoj fazi suvremene ere terorizma početkom 1970-ih, psihologijski, čak i psihijatrijski pristupi proučavanju terorizma bili su među dominantnijima. Nastojalo se pokazati psihopatološke osobine terorista i terorizam prikazati kao psihopatološku pojavu (ne i sociopatološku). Tako suženi pogled na terorizam u bitnoj mjeri lišava ga povijesnog, kulturalnog, političkog i društvenog konteksta.²⁹

Počeci multidisciplinarnog izučavanja terorizma pokazali su sasvim drugačije uzroke i obilježja terorizma.³⁰ Ukazano je na društvenu i političku uvjetovanost terorizma.

Prema toj izuzetno društvenoj i političkoj uvjetovanosti terorizma kreira se kontekst shvaćanja razvitka samog terorista i terorizma kroz prizmu sekvencijalnog modela devijantnosti u kojem pojedinac uči takve nadasve devijantne i destruktivne obrasce ponašanja i djelovanja. Svako zasebno terorističko djelovanje ima i svoj zaseban sociopolitički kontekst. S tim u vezi, svako terorističko ponašanje i djelovanje uči se zasebno od strane terorista koji provodi terorističke akte i svoje korijene pronalazi kumulativnim otkrivanjem socijalnih čimbenika koji su ga doveli do tog psihološkog stanja rastrojstva u kojem je spreman činiti takve oblike destruktivnih ekstremističkih aktivnosti. Važnost pristupa terorizmu sekvencijalnim modelom devijantnosti krije se i u razumijevanju različitih shvaćanja koncepta terorizma i za što se on u konačnici koristi. Glavni je princip shvaćanja devijantnosti kao kolektivne aktivnosti u kojoj su svi sudionici jednako bitni i uključeni u taj proces razvoja devijantnosti.

²⁹ Bilandžić, M (2010)., Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma str. 85.

³⁰ Hudson, A. R. (1999). The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?, A report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division, Library of Congress, Washington: The Library of Congress

Terorizam kao koncept, ali i oblik devijantnosti ne bi se uopće mogao ni definirati bez promatranja učinka na ciljane društvene skupine, stoga je interakcijski element sekvencijalnog modela devijantnosti ključan u proučavanju terorizma.

8. ZAKLJUČAK

Terorizam kao svezremenski fenomen zauvijek će biti predmet opsežnih izučavanja i rasprava. Terorizam je prije svega paradoksalni fenomen jer je izraz društvene krize nastale društvenim djelovanjem. Raznolikost njegovih uzroka, ali i posljedica ostavlja dojam nemogućnosti pristupa samoj srži fenomena u kojoj se kriju glavni uzroci pojave istog. Međutim, upravo ta raznolikost omogućuje detaljno i temeljito istraživanje ovog fenomena s više perspektiva, što naposljetku omogućuje mnoštvo rezultata koji su nerijetko izuzetno povezani. Radi se prvenstveno o sociopolitičkim obilježjima koji se direktno vezuju uz socijalne i političke sukobe u društvu. Ti sukobi direktni su uzrok pojave ovog fenomena, ali i njegovog razvitka. Za stvaranje podobnih preduvjeta za primjenu terorizma potrebno je društvo koje tvori takvu sociopolitičku situaciju u kojoj terorizam postaje legitiman alat u borbi za prevlast i moć. Suvremeni terorizam proizašao je iz transnacionalizma i globalizacije, što bi značilo da ne zahvaća isključivo jedan dio društva, već su njegove posljedice vidljive gotovo u svakom sociopolitičkom kontekstu. Borba protiv ovog fenomena postaje kolektivna i intencionalna, a svi se sociopolitički konstrukti udružuju kako bi se ovaj fenomen iskorijenio u potpunosti. Vječno će pitanje ostati je li takav scenarij uopće moguć s obzirom na različitost shvaćanja ovog fenomena i njegovih posljedica, ali i neefikasnosti do sad provedenih mjera u borbi protiv istog.

Zaključno, terorizam je potrebno proučavati kroz sociološke perspektive jer prije svega omogućuju raznolikost perspektivi iz kojih je moguće odrediti interakcionističku povezanost istih. Takva povezanost ključna je prilikom određivanja sociopolitičke situacije određenog društva, pa tako i same logike terorizma. Iako pretežito zanemarivana prilikom proučavanja ovog fenomena, mikrosociologija ključna je perspektiva koja nudi uvid u temeljne obrasce čovjekova ponašanja i djelovanja koji su okosnica socijalizacije samih terorista i njihove integracije u temeljne sociopolitičke procese.

9. LITERATURA

1. Baudrillard, J. (2003). Duh terorizma. Zagreb, Meander
2. Becker, S. H. (1966). Outsiders: Studies in the sociology of deviance. New York: The Free Press
3. Beck, U. (2011). Svetsko rizično društvo: U potrazi za izgubljenom sigurnošću. Akademska knjiga
4. Bilandžić, M. (2010). Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma. Zagreb: Plejada, Synopsis
5. Brčić, M. (2008). Terorizam i liberalno – demokratska država. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu
6. Chenoweth, E., English R., Gofas A., Kalyvas S. N. (2019). The Oxford Handbook of Terrorism. Oxford University Press
7. Eisenstadt, S. N. (2004). Fundamentalizam sektaštvo i revolucija. Politička kultura, Zagreb
8. Galbraith, J. K. (1987). Anatomija moći. Stvarnost, Zagreb
9. Hudson, A. R. (1999). The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?, A report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division, Library of Congress. Washington: The Library of Congress
10. Miočević, M. (2020). Sigurnost, terorističke ugroze i namjera putovanja turista. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu
11. Šakić, N. (1997). Terorizam. Pemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira
12. Tomaševski, K. (1983). Izazov terorizma. Mladost, Beograd
13. Turk, A. T. (2004). Sociology of Terrorism. Annual Review of Sociology, Annual Reviews
14. Turković, B. (2003). Terorizam, definicija, pojave i strategije kontrole. Kriminalističke teme: časopis za kriminalistiku, kriminalogiju i sigurnosne studije
15. Zorko, M. (2007). Suvremeni fundamentalizam. Međunarodne studije časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju

Internetske stranice:

1. Britannica Dictionary definition of TERRORISM, Pristupljeno: 10. 5. 2023.
<https://www.britannica.com/dictionary/terrorism>
2. Nacionalna strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma Republike Hrvatske (NN 108/2015.) Pristupljeno: 10. 5. 2023.
3. teror. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 9. 5. 2023.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60996>
4. terorizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 9. 5. 2023.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60997>